



e-ISSN: 2619-9114

December/ Aralık 2022, Volume/Cilt 6, Issue/Sayı 2

YAZIM İTİBARI İLE FARKLI ALGILANAN BAZI KELİMELEİN TECVİD TAHLİLİ

Tajwid Analysis of Some Words That Are Perceived Differently as of Spelling

Fatma ÇAKIR

Öğretim Görevlisi Dr. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'ân-ı Kerim Okuma ve
Kıraat İlmi Anabilim Dalı.

fatmacakir@hitit.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4595-7792>

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 14.09.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 06.12.2022

Published/ Yayın Tarihi: 31.12.2022

Pages / Sayfa: 113-120

Plagiarism / İntihal:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Öz: Kur'ân-ı Kerim'in tecvid tahlilini yapmak, tecvidin hem teorik hem pratik kısmıyla alakalıdır. Çünkü tahlili doğru anlamak teoriye, okuyuşu ona göre doğru yapmak ise pratiğe girer. Ancak bazı yerler ilk bakışta farklı tahlil yapıp yanlış okunabilmektedir. Bu konular daha ziyade med, idğâm ve vakf yapıldığında nasıl durulması gerektiği konularıyla alakalıdır. Bunun nedeni bazen Kur'ân-ı Kerim'in kendine has yazım şekli (Resmü'l-Osmânî) bazen Arapça dilinin kaideleri gereği oluşan birleşmeler, bazen de tecvid ilminin inceliklerinin gözden kaçırılmasıdır. Bu tür örneklerin bazıları okuyuşa etki ederken bazısında ihtilaf sadece isimlendirmeye etki etmiştir. Bu makalede bu yerlere örnekler verilip, ilgili kısımlar tecvidin klasik kaynaklarından delillerle incelenmiştir. Örnekler Kur'ân-ı Kerim'in farklı yerlerinden seçilmiştir. Bunların sayılarını arttırmak mümkün olup bu araştırmada konunun anlaşılacağı kadarıyla yetinilmiştir. Bu meyanda öncelikle âyeti kerîmelerden seçilen örneklerdeki zannedilen kaide, gerekçesiyle açıklanmış; daha sonra olması gereken kaide, deliliyle zikredilmiştir. Çalışmada tecvidin pratik kısmı olduğu kadar teorik kısmının da femi muhsin olarak yaygınlaşan, yani mahir bir öğreticiden alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Tecvid, Kelimeler, Yazım, Tahlil.

Abstract: Analyzing the tajwid of the Holy Qur'an is related to both the theoretical and practical parts of tajwid. Because understanding the analysis correctly is theoretical, and doing the reading correctly according to it is put into practice. However, some places can be analyzed differently at first glance and misread. These topics are mostly around al-madd and al-idhgam betting. It is also related to the issue of how to waqf when the foundation is built. The reason for this is that sometimes the Qur'an is written in its own way (Resmü'l-Osmanî), sometimes the mergers formed due to the precepts of the Arabic language, and sometimes the subtleties of the science of tajwid are overlooked. Some of these examples affected the reading, while in others the dispute only affected the naming. In this article, examples of these places are given and examined with evidence from the classical sources of tajwid. Examples are selected from different parts of the Holy Qur'an and it is possible to increase their number. The matter is as far as can be understood. First of all, the verse was explained because of the supposed rule in the examples selected from the verses, and then it was mentioned with the evidence of the rule that should have been. It has been concluded that the theoretical part as well as the practical part of tajwid should be taken from a skilful teacher who has become widespread as femi muhsin.

Keywords: The Holy Qur'an, Tajwid, Words, Spelling, Analyzing.

Giriş

Tecvid ilminde otorite olan İbnü'l-Cezerî (v. 833) tecvidi şöyle tanımlar:

وَهُوَ جَلْبَةُ التَّلَاوَةِ ... وَزِينَةُ الْأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ“

وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا ... مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا

”وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ“ *Tecvid okuyuşu süslemek, kıraati ve edayı güzelleştirmektir. Yine o, harflerin sıfatlardan hakkı olanını yani lazimi sıfatlarını ve müstehakkını yani harflerin arizi sıfatlarını yerine getirmektir. Son olarak her bir harfi aslına döndürmektir yani harfleri mahrecinden çıkarmaktır.*

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'i tecvidli indirdiği ve bize kadar aynı okuyuşla geldiği için tecvid öğrenmek gerekir ve tecvidsiz okuyan günahkâr olur.¹

Kur'ân nazımının² tilâvetiyle ilgili kuralları içeren tecvid ilminin hem teorik hem pratik yönü vardır. Pratik yönü, tilâvet esnasında bir fem-i muhsinden öğrenilerek yapılan kurallara dairdir. Bu kaidelerin ne olduğu, nasıl olduğu, niçin olduğu ve ne zaman olacağı gibi soruların cevabı ise tecvid ilminin teorik kısmını oluşturur. Tilâvetin pratik yönünde her ne kadar ihtilaflar olsa da senedi Peygamber Efendimiz'e kadar uzanan her okuma biçimi/kıraat sahihtir ve bu konuda tartışma olmaması gerekir. Teoride ise isimlendirme, sınıflandırma, kuralın içeriği, sınırları, istisnaları gibi pek çok konuda farklı görüşler vardır. Bu ihtilaflardan birisi de bu makalenin konusunu oluşturan, Kur'ân-ı Kerim'deki kitabeti itibariyle tahlili karıştırılabilen bazı kelimelerin tecvid tahliline yöneliktir. Tecvidteki bazı detay konular nedeniyle veya kelimenin asıl harfleri bilinmediği ya da yazılışı itibariyle idğâm olmuş kelimeleri ayırmak güç olduğu için öğrencilerin bu tür tahlillerde zorlandığı görülmüş; bunun üzerine bu makalenin yazılması ihtiyacı hasıl olmuştur. Makalede bu gibi durumlara örnekler zikredilmiş, bu tür yerlerde karıştırılma nedeni açıklanmış ve konu olması gereken tecvid tahliliyle detaylandırılmıştır. Son olarak şunu diyebiliriz: Tecvid ilminin teorisi de pratik yönünü destekler nitelikte olması hasebiyle onun da bir uzman nezaretinde öğrenilmesi gerektiği kanaati hasıl olmuştur.

1. Okuyuşa Etki Eden Tahliller

Bazı kelimeler yazılışı itibariyle üzerinde vakf yapılıncaya medd-i ârız gibi görünür. Bu nedenle okuyucu medd-i ârız (caiz medlerden) zannettiği için uzatmasını kasr ile (bir elif miktarınca) yapıp geçebilmektedir. Oysa bahsi geçen yerler medd-i muttasıl olup (vacip medlerden) buralarda en hızlı okuyuşta dahi bir elif miktarı çekilmesi caiz değildir. Bazı kelimeler de medd-i muttasılmış gibi görünür. Buralarda ise medd-i munfasıl (caiz medlerden) vardır. Bu durumda hızlı okuyuşta bir elif miktarı çekmek caizken okuyucu bu kısmı, meddi muttasıl zannedip en az iki elif miktarı çekmektedir. Bazen de kelimelerin yazılışından dolayı medd-i ârız zannedilen aslında medd-i tabîi hükümleri icra edilen özel adıyla meddi ivaz olan yerler vardır. Bu gibi durumlarda tecvidin bilinmemesi ya da uygulanmasındaki eksiklikler nedeniyle okuyuş hataları meydana gelmektedir. Bu kısımda bu örnekler detaylarıyla zikredilmiştir.

¹ İbnü'l-Cezerî Şemsüddin Ebü'l-Hayr, *Manzûmetü'l-Mukaddime fî mâ yecibü 'ale'l-kârii en-yüallimehü el-Cezeriyye* (Dâru'l-Muğni, 2001), 11.

² Lafız (bir şeyin ağızdan atılması) ve nazım (incilerin gerdanlığa dizilmesi) kelimelerinin lügatteki manalarına dikkat çekerek **Kur'ân nazmı** şeklinde kullanımının daha doğru olduğuna dair değerlendirme için bkz. Ömer Başkan, “Süregelen İki Tanımlama ve Tasnif Problemi Üzerine: el-İhfâ mı? el-İhfâu'l-Lisâni mi? el-İzhâr mı? el-İzhâru'l-Lisâni mi?”, *Hitt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 11 (2007): 103-104.

1.1. Medd-i Ârız Gibi Görünen Aslında Medd-i Muttasıl Olan Yerler

“السُّفَهَاظُ” (Bakara: 13), “الذِّمَاءُ ط” (Bakara: 30), “الْمَاءُ ط” (Bakara: 74), “يَشَاءُ ط” (Bakara: 105-247-251), “السَّمَاءُ ط” (Bakara: 144) gibi kelimelerde harfi med olan eliften sonra sebab-i medden hemze gelmiştir. Harf-i med ve sebab-i med, tek bir kelimedede olduğu için de meddi muttasıl olur.³ Ancak vakf işareti olan tâ harfinde durulduğu zaman hemze cezmlenir ve ortaya sebab-i medden sükûn-u ârız ortaya çıkar. Her ne kadar görüntüde böyle olsa da durum böyle değildir. Çünkü biri zayıf biri kuvvetli iki sebab-i med bir araya gelirse ki burada hemze ve sükûn-u ârız bir araya gelmiştir; bunlardan güçlü olana itibar edilir. Dolayısıyla bu kelimelerde durulsa da geçilse de medd-i muttasıl vardır. Çünkü sebab-i medden hemze, sükûn-u ârızdan daha güçlüdür.⁴

1.2. Medd-i Muttasıl Gibi Görünüp Meddi Munfasıl Olan Yerler

“هُوَ لَأَءٌ” (Bakara: 31-85) kelimesi tek bir kelime gibi görüldüğü için burada iki tane medd-i muttasıl varmış gibi görünür. Ancak bu kelime iki ayrı sözcüğün birleşiminden meydana gelmiştir. Bunlar tenbih edatı ها ve onlar anlamındaki işaret zamiri أولاءٌ dir.⁵ Bunun delili “هَآ أَنْتُمْ أَوْلَاءُ” (Âl-i İmrân: 119) âyeti kerîmesidir. Burada tenbih edatı ile zamirin arasına “أَنْتُمْ” (entüm) zamiri girmiştir. Şayet tek kelime olsaydı bu kelimeler ayrılmazdı ve arasına bir başka sözcük giremezdi. Bu nedenle burada öncelikle harf-i medden elif ve sebab-i medden hemze iki ayrı kelimedede olduğu için medd-i munfasıl (ها kısmında),⁶ sonrasında da harf-i med ve sebab-i med tek bir kelimedede olduğu için medd-i muttasıl (أَلَاءٌ kısmında) vardır.

1.3. Medd-i Ârız Gibi Görünüp Aslında Medd-i İvâz Olan Yerler

“وَبَيْتٌ” (Âl-i İmrân: 113), “لَيْسُوا سَوَاءً ط” (Bakara: 171), “إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً ط” (Bakara: 22), “وَالسَّمَاءُ بِنَاءً ص” (Nisa: 1) gibi âyeti kerîmelerde iki üstün hemzenin üzerine geldiğinde, “مِنْهُمَا رَجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً” gibi kelimelerden farklı olarak yanına elif eklenmeden yazılır. Bu nedenle durulunca hemze cezmlenecek ve medd-i ârız olacak gibi görünür. Ancak iki üstün durulduğunda medd-i tabîye dönüşür ve oluşan kuralın adı da medd-i ivâz olur.⁷ Tâ-i marbûta haricindeki bütün kelimelerde de bu şekilde okunur. Sadece tâ-i marbûtaya gelmişse, خَلِيفَةٌ gibi, tâ hâ'ya dönüşür. Dolayısıyla meselenin başında yer verdiğimiz kelimeler hemzenin üzerinde medd-i tabîi ölçüsünde uzatılarak okunur (binââ, nidââ, sevââ gibi). Hemze cezmlenip medd-i ârız yapılarak (bina, nida, seva gibi) okunmaz.⁸

1.4. Zamir Zannedilip Medd-i Tabîi İle Okunan Yerler

“مَا نَفَقَةٌ” (Hud: 91), “لَمْ يَنْتَهُ” (Ahzab: 60, Alak: 15) gibi âyeti kerîmelerdeki hâ harfi zamir zannedilir ve öncesi harekeli olduğu için uzatılarak okunur. Hâlbuki buradaki hâ harfi aslında kelimelerin aslındadır.⁹ Konuyla ilgili şuna da değinmek gerekir ki فقه (anlamak, kavramak) ve

³ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezeriyye*, 18.

⁴ Abdülazîz b. Abdülfettâh el-Kârî, *Kavâidü't-tecvîd 'alâ rivâyeti Hafs 'an Âsım b. Ebi'n-Necûd* (el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü ed-Dâr, 1410), 100.

⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ marifeti bazı me'ânî kelâmi Rabbîne'l-Hakîmi'l-Habîr* (Kahire: Matbaa-i Emîriyye, 1285), 1/242; Muhammed el-Emin b. Abdullah b. Yûsuf b. Hasen el-Uremî el-Alevî el-Hererî, *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'r-rayhân fi ravâbi'ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut -Lübnân: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), 1/332.

⁶ Komisyon: Ahmed Hâlid Şukrî-Muhammed Hâzîr el-Mecâlî- Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât vd., *el-Münîr fi ahkami't-tecvîd* (Ürdün: Cem'iyyeti Muhafazatı 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm, 2013), 123.

⁷ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd fi 'ilmi't-tecvîd* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1985), 149; Abdülğafûr es-Sîndî, *Safahât fi 'ulumi'l-kiraat* (el-Mektebetü'l-Emdâdiyye, 1415), 227; Atiyye Kâbil Nasr, *Ğâyetü'l-mürîd fi 'ilmi't-tecvîd* (Kahire, 2000), 118.

⁸ Celâleddin Karakılıç, *Tecvîd İlmi* (Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2012), 75; Komisyon, *el-Münîr*, 120.

⁹ Celâleddin Karakılıç, *Tecvîd İlmi*, 69; Komisyon, *el-Münîr*, 134.

انتهى (vazgeçmek) fiillerindeki hâ, kelimenin sülâsî üç harfinden biridir ve bu tür yerlerin uzatılarak okunması hatalı olur.

2. Okuyuşa Etki Etmeyip İsimlendirmede Farklılık Olan Tahliller

Bu başlık altında yazılışı itibariyle tahlili karıştırılabilen ancak okuyuşta bir değişiklik meydana getirmeyen ihtilaflara örnekler zikredilmiştir. Mesela lâm harfiyle başlayan kelimelerin başına lâm-ı ta'rîf (elif-lam takısı) geldiğinde, bu tür sözcükler şeddelenerek okunur. Ancak buraların tahlili esnasında yazıda şeddeli lâm görüldüğü için izhâr-ı kameriyye denilebilmektedir. Ancak buraların aslı idğâm-ı şemsiyyedir. Bazen de lâm harfi kelimenin aslından olur. Fakat cezmlî geldiği için okuyucu burada lâm-ı ta'rîf almış bir kelime var zannına kapılır ve bu türden sözcüklerde izhâr-ı kameriyye vardır der. Hâlbuki burada herhangi bir tecvid kaidesi yoktur.

Kitabette ya da görünüşte birleşik aslında ayrı olan kelimelerde vakf yapılırken bu kelimelere tek bir kelime gibi hüküm verilir ve ona göre vakf yapılır. Örneğin لا إله إلا الله kelimesi لا إله şeklinde bitişik veya ayrı olarak yazılsa da لا إله diyerek durulmaz. Ya da هؤلاء kelimesinde هؤلاء diye sadece tenbih edatının okunup sonrasında durulması doğru değildir.¹⁰

Kitabette veya telaffuzda şeddeli harflerin tecvid tahliline gelince bu hususta farklı isimlendirmeler bulunmaktadır. Şöyle ki klasik dönemde idğâm ve teşdîd konusu bir arada zikredilmiş ve teşdîd, idğâmın bir sonucu olarak ele alınmış; bu hususta teşdîd-i müfred, teşdîd-i mütevassıt gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Telifat dönemi olarak adlandırılan hicrî beşinci asırda konuyla ilgili eser kaleme alan müellifler, yazıda ve teleffuzda söz konusu olan, yani idğâm sonucu oluşan şeddenin hepsini teşdîd/müşedded kavramıyla ifade etmişlerdir.¹¹ Modern dönemde ise bir görüşe göre yazıdaki bütün şeddeli harfler, teşdîd me'a'l/bilâ ğunne olarak tahlil edilmektedir. Burada şeddenin kelimenin aslından olup olmamasına bakılmaz, yazıda şeddeli olması yeterlidir. Çünkü kelimenin aslını incelemek tecvid ilminin değil sarf ve nahiv ilminin konusudur.¹² Diğer bir görüşe göre şeddenin kelimenin aslından olup olmamasına göre bir ayrıma gidilmekte ve şedde kelimenin aslından olursa teşdîd me'a'l/bilâ ğunne; şedde kelimenin aslından değilse idğâm misleyn me'a'l/bilâ ğunne ya da idğâm me'a'l/bilâ ğunne olmaktadır.¹³ Ürdün'de bir komisyon tarafından hazırlanan meşhur tecvid kitabı *el-Münîr'de* şeddeli mîm ve nûn harflerinin tecviddeki hükmüne *harf-u ğunne müşedded* denilmektedir.¹⁴

Kur'ân-ı Kerim'de bu şekilde bazen birleşik bazen ayrı yazılan kelimeler resmî'l-mushâf ve tecvid kitaplarında المقطوع والموصول (birleşik ve ayrı olanlar) başlığıyla zikredilmiş ancak bu konu tecvid tahlili açısından değil vakf ve ibtidâ açısından ele alınmıştır.¹⁵ Buna göre maktu' yani birleşik olarak yazılmış kelimelerde resme yani yazım şekline göre durmak gerekir, bu tür sözcükleri ayırmak caiz değildir. الوَقْفُ عَلَى مَرْسُومِ الْحَطِّ (yazıdaki şekle göre vakf)

¹⁰ Mahmûd Halil el-Husarî, *Ahkâmü kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm* (el-Mektebetü'l-Mekkiyye, t.y.), 217; Nihat Temel, *Kur'ân Kiraatında Vakf ve İbtidâ* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2019), 84.

¹¹ Ali Çiftçi, "Teşdîd, Telyin ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 47 (2019): 221-222.

¹² Ramazan Pakdil, *Ta'lim Tecvid ve Kiraat*, 18. bs (İstanbul: M.ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 192-95.

¹³ Ömer Başkan, "Kur'ân Tilavetinde Teorik ve Pratik Düzeyde Zuhur Etmış Bazı Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme", *İlahiyat Akademi Dergisi*, sy 10 (2019): 148-55.

¹⁴ Komisyon, *el-Münîr*, 111.

¹⁵ Ebû Amr ed-Dânî, *el-Mukni' fi rasmi mesâhifi'l-emsâr* (Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, t.s.), 73-81; İbnü'l-Cezerî, *Mukaddimetü'l-Cezeriyye*, 19-20; Husarî, *Ahkâmü kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 265-88; Komisyon, *el-Münîr*, 210-22.

başlığıyla *en-Neşr*'e göre ehl-i edâ ve kurrâ imamlar Mushafın mersûmuna yani görünüşüne uyma zorunluluğu konusunda icmâ etmişlerdir.¹⁶ Bu bilgilerden hareketle biz, maktû' ve mevsûl kelimelerin tecvid tahlilinde de görünüşün esas alınması gerektiği sonucuna vardık. Bu durumda *şeddeli ğunneli harf* diyerek sadece okuyuştaki ğunneye dikkat çekmenin yeterli olacağı kanısındayız.

Aşağıda zikrettiğimiz meseleleri detaylarıyla ele alıp, konuyla ilgili muhtemel tecvid kaidelerini zikrederek mevzûya dair tercihimizi gerekçesiyle belirttik.

2.1. İzhâr-ı Kameriyye Gibi Görünen Aslında İdğâm-ı Şemsiyye Olan Yerler

Lâm-ı ta'rif (أل) nekra/belirsiz kelimelerin başına gelince, başına geldiği kelimenin ilk harfine göre farklı okunur. Eğer kelimenin ilk harfi *أَبْعَ حَجَّكَ وَخَفَّ عَيْمَهُ* harflerinden biriye lââm-ı ta'rif izhar edilir yani açıkça okunur. *أَبْعَ حَجَّكَ وَخَفَّ عَيْمَهُ* gibi. Eğer kelimenin ilk harfi bu 14 harfin dışında kalan harflerden biriye ki bunlar şu beytin ilk harfleridir: " *نُبُّ ثُمَّ دَعَّ ذَنْبًا رَمَى زِدَّ سُمْعَةً شِمَّ* " *صَدْرَ ضَيْفٍ طَابَ ظَنَّ لَهُ نِعْمَ*

Bu durumda lââm-ı ta'rif, sonrasında gelen kelimenin ilk harfine idğâm edilerek yani katılarak okunur. *الشمس الصبر الدار* gibi.¹⁷ Ancak kelime şemsî harflerden lââm ile başladığında, sözcükte sanki izhâr-ı kameriyye varmış görünür; dolayısıyla buradaki tecvid tahlili karıştırılır. " *وَإِخْتِلَافِ اللَّيْلِ* " (Bakara: 164), " *إِلَى اللَّيْلِ* " (Bakara: 187), " *بِاللَّغْوِ* " (Bakara: 225), " *أَنَاءَ اللَّيْلِ* " (Âl-i İmrân: 113) kelimelerinde görüldüğü üzere leyl ve lağv kelimesinin başına lââm-ı ta'rif gelmiş ve lââm-ı ta'rifin lââmı kelimelerin başındaki lââm harfine katılarak okunmuştur. Yani burada okunan lââm harfi, kelimenin başındaki lââm'dır. Dolayısıyla burada izhâr-ı kameriyye değil, idğâm-ı şemsiyye vardır, denilir.

2.2. İzhâr-ı Kameriyye Gibi Görünüp Kelimenin Aslından Olan Lâm:

" *وَالْحَفْنَى* " (Âl-i İmrân: 166), " *يَوْمَ النَّقَى* " (Âl-i İmrân: 13), " *فَيَنْتَبِئِ النَّقَاتَا* " (Bakara: 170), " *أَلْفَيْتَا* " (Yûsuf: 101, Şuarâ: 83), " *أَلْسِنَتُهُمْ* " (Âl-i İmrân: 78) gibi kelimelerdeki lââm harfi cezmlî olduğu için bu gibi yerlerde ilk bakışta izhâr-ı kameriyye ya da lââm-ı ta'rifin izhârı vardır gibi görünür; ancak durum böyle değildir. Çünkü buralardaki lââm, kelimenin asıl harflerindedir. *أَلْفَى* (bulmak), *التقى* (buluşmak), *أَلْحَقَ* (katmak) fiilleri ve *أَلْسِنَةٌ* (diller) sözcükleri de bu şekildedir. Dolayısıyla buralardaki lââm harfi kelimenin aslındandır ve bu gibi yerlerin tecvid olarak bir tahlili yoktur.

2. 3. İdğâm-ı Misleyin Me'a'l-Ğunne, Teşdid Me'a'l-Ğunne veya İdğâm-ı Me'a'l-Ğunne Olarak Tahlil Edilip Aslında Şeddeli Ğunneli Harf Olan Yerler

من (-den) harf-i cerri, Kur'ân-ı Kerim'de bazen ما (şey) edatıyla bazen de مَنْ (kimse) ismi mevsûlüyle yan yana gelir. Bu harf-i cer, üç yerde *من* şeklinde ayrı halde (Nisâ: 25, Rûm: 28, Münâfikûn: 10), bunların dışında hep birleşik yazılmıştır. " *مَمَّا* " (Bakara: 3-23-61-79-168-202-229-248 vd.), " *مِمَّنْ* " (En'am: 93-144-157, A'raf: 37-181 vd.) âyetlerindeki yerleri, mezkûr harf-i cerrin birleşik geldiği haline örnek olarak zikretmek mümkündür. " *عَمَّا* " da (Bakara: 74-85-134-140-141-144 vd.) da durum aynı şekildedir. Çünkü burada da *عن* (hakkında) harf-i cerri ile ما

¹⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâati'l-aşr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 2/128.

¹⁷ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhîd*, 141; Abdurrahman Karabaşî, *Tam Karabaş Tecvidi* (İstanbul: Alem Yayıncılık, t.y.), 39; Abdülaziz b. Abdülfettah el-Karî, *Kavâidü't-tecvîd*, 82-83. Meşhur *Karabaş Tecvidi*'nin Osmanlıca metni esas alınmıştır. Karabaş Tecvidinin yazarı hakkında net bir bilgi yoktur. Ancak Diyanet İslam Ansiklopedisi'nin nispet ettiği Osmanlı zamanında yaşamış Abdurrahmân Karabaşî'ye (940?) nisbesi esas alınmıştır. Bkz. Abdurrahman Çetin, "Tecvid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 254. Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde de *Karabaş Risâlesi* İstanbul'da medfun Şeyh Abdurrahmân Karabaşî'ye (904) nispet edilmiştir. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, t.y.), 1/138.

(şey) edatının birleşimi vardır. Bunların asılları ما من و عن ما dır.¹⁸ Bu gibi kelimelerde ilk bakışta şeddeli bir harf varmış gibi görünür. Bu nedenle tahlil esnasında idğâm-ı misleyn me'a'l-ğunne ya da teşdîd me'a'l-ğunne denir. Ancak asıllarına döndüğümüzde sakın nûn harfinden sonra يَمْنُو harflerinden م geldiği için bu tür yerlerde idğâm-ı me'a'l-ğunne olur diyenler de vardır. Aslını dikkate almayanlara göre ise şeddeli harften dolayı teşdîd me'a'l-ğunne tahlili doğru olur. Oysa bu gibi şeddeli mîm ve nûn harflerine *şeddeli ğunneli harf* demek yeterlidir. “فَأَمَّا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا” (Bakara: 38), “فَأَمَّا تَتَقَفَّتْهُمُ” (Enfâl: 57), “إِنَّمَا يَبْتَلِيَنَّ” (İsrâ: 23) âyet-i kerîmelerinde de aynı şey vardır. Çünkü burada فَأَمَّا daki şeddeli mîm harfi, şart ifade eden اِنْ edatı ve te'kid için gelen ما edatının birleşiminden meydana gelmiştir.¹⁹ Dolayısıyla şeddeli mîmde tecvid olarak idğâm-ı misleyn me'a'l-ğunne, teşdîd me'a'l-ğunne veya idğâm me'a'l-ğunne tahlilleri zikredilir. Bu gibi yerlerde de *şeddeli ğunneli harf* demek yeterlidir.

2.4. İdğâm-ı Misleyn Bilâ Ğunne, Teşdîd Bilâ Ğunne veya İdğâm Bilâ Ğunne Olarak Tahlil Edilen Aslında Şeddeli Ğunnesiz Harf Olan Yerler

Fiili nasbenden edatlardan اِنْ ve nefy edatı لا Kur'ân-ı Kerim'de on yer haricinde birleşik olarak gelir. Bu edatların اِنْ şeklinde ayrı olarak geldiği yerlere A'raf: 105-169, Tevbe: 118, Hûd:14 vd. âyeti kerîmeleri örnek olarak zikretmek mümkündür. Burada sâkin nûn harfinden sonra lâm harfi geldiğinde mahreç yakınlığından idğâm-ı bilâ ğunne olur.²⁰ “أَلَا تَقَاتِلُوا” (Bakara: 246), “أَلَا نَعْبُدُ إِلَّا اللَّهَ” (Âl-i İmrân: 64), “أَلَا يَجْعَلُ لَهُمُ” (Âl-i İmrân: 176), “أَلَا نُؤْمِنُ” (Âl-i İmrân: 183) gibi âyeti kerîmelerde اِنْ ve لا birleşik olarak اِلَّا şeklinde yazıldığında tecvid tahlili karıştırılabilmekte ve şeddeli lâm görünüşünden dolayı idğâm-ı misleyn bilâ ğunne veya teşdîd bilâ ğunne denilmektedir. Ancak kelimenin aslına bakıldığında sâkin nûndan sonra lâm geldiği görülmektedir. Bu durumda idğâm-ı bilâ ğunne olur diyenler de vardır. Oysa burada sadece şeddeli ğunnesiz harf vardır; dolayısıyla okuyuşa bir etkisi olmadığı için tecvide de herhangi bir isimlendirmeye gerek yoktur, denilebilir.

Sonuç

Sahih bir Kur'ân-ı Kerim tilaveti için sahîh bir tecvid bilgisi de gereklidir. Her ilmin olduğu gibi tecvid ilminin de incelikleri vardır. Bunlar sağlam kaynaklardan ve ehil kişilerden öğrenilmeli; bu şekilde okuyuş güzelleştirilmelidir. Bu makalede tecvid ilminin bazı incelikleri, okuyuşa etki eden ve etmeyen kısımlarına ayrı ayrı incelenmiştir. Okuyuşa etki eden örneklerdeki tecvid tahlilinin karıştırılma nedenlerinin vakf yapıldığında ortaya çıkan kaideler ve Kur'ân-ı Kerim'in kendine mahsus yazım şekline dolaylı olarak yazımı farklılaşan bazı kelimeler olduğu görülmüştür. Ayrıca kelimelerin asli harflerini bilmemek de tecvid tahlilinde hatalara neden olmaktadır. Okuyuşa etki etmeyen örneklerdeki şeddeli harflerin tecvid tahlillerinde ise günümüzde ortak bir söylem yoktur. Kelimenin aslına mı gidileceği yoksa sadece yazımına mı bakarak tecvid tahlili yapılacağı konusu ihtilaflıdır. Bunun en önemli nedeninin her görüşte ortak nokta olan ğunneli veya ğunnesiz okuyuşun belirtilmesinin yeterli olduğu kanısına varılmıştır. Görünüşte birleşik aslında ayrı olan kelimelerin tecvid tahlili konusunda ortaya çıkan bu ayrılığın -isimlendirmede bile olsa- çözümü için çalışmalar yapılması gerekir.

¹⁸ Dâni, *el-Mukni*, 74.

¹⁹ Ebû Hafs Ömer b. Ali Ed-Dımaşki İbni Adil, *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 9/280; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân* (Dâru'l-Fikr: Beyrut, t.y.), 3/362; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414), 3/259.

²⁰ Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed İbnü'l-Enbârî, *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtidâ* (Dımaşk: Matbûati Mecma'i'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1971), 1/145.

Kaynakça

- Abdurrahmân Karabaşî. *Tam Karabaş Tecvidi*. İstanbul: Alem Yayıncılık, t.y.
- Abdülaziz b. Abdülfettah el-Karî. *Kavâidü't-tecvîd 'alâ rivâyeti Hafs 'an Âsım b. Ebi'n-Necûd*. el-Medinetü'l-Münevvera: Mektebetü ed-Dâr, 1410.
- Abdülğafûr es-Sindî. *Safahât fî 'ulumi'l-kıraat*. el-Mektebetü'l-Emdâdiyye, 1415.
- Ali Çiftçi. "Teşdid, Telyin ve Tahfif Terimlerine Bir Bakış". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 47 (2019).
- Atiyye Kâbil Nasr. *Ğâyetü'l-mürîd fî 'ilmi't-tecvîd*. Kahire, 2000.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınevi, t.y.
- Celâleddin Karakılıç. *Tecvîd İlmi*. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2012.
- Çetin, Abdurrahman. "Tecvid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Dânî, Ebû Amr ed-. *el-Mukni' fî rasmi mesâhifi'l-emsâr*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, t.s.
- Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed İbnü'l-Enbârî. *İzâhü'l-vakf ve'l-ibtidâ*. Dımaşk: Matbûâtı Mecma'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1971.
- Ebû Hafs Ömer b. Ali Ed-Dımaşkî İbni Adil. *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Husarî, Mahmûd Halîl el-. *Ahkâmü Kırâati'l-Kur'âni'l-Kerîm*. el-Mektebetü'l-Mekkiyye, t.y.
- İbnü'l-Cezerî Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Manzûmetü'l-Mukaddime fimâ yecibü 'ale'l-kârî en-yüallimehû el-Cezeriyye*. Daru'l-Muğnî, 2001.
- İbnü'l-Cezerî. *en-Neşr fî'l-kırâati'l-aşr*. II c. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- İbnü'l-Cezerî. *et-Temhîd fî 'ilmi't-tecvîd*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1985.
- İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhu'l-beyân*. Dâru'l-Fikr: Beyrut, t.y.
- Komisyon: Ahmed Hâlid Şükrî-Muhammed Hâzir el-Mecâlî- Ahmed Muhammed Muflih el-Kudât vd. *el-Münîr fî ahkami't-tecvîd*. Ürdün: Cem'iyyeti Muhafazati 'ale'l-Kur'âni'l-Kerîm, 2013.
- Muhammed b. Ali eş-Şevkânî. *Fethu'l-kadîr*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.
- Muhammed El-Emin b. Abdullah b. Yusuf b. Hasan El-Uremî El-Alevî El-Hererî. *Tefsîru hadâiku'r-ravhi ve'r-rayhân fî ravâbi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut -Lübân: Daru Tavki'n-Necat, 2001.
- Nihat Temel. *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtidâ*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2019.
- Ömer Başkan. "Kur'an Tilavetinde Teorik ve Pratik Düzeyde Zuhur Etmis Bazı Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme". *İlahiyat Akademi Dergisi*, sy 10 (2019).
- Ömer Başkan. "Süregelen İki Tanımlama ve Tasnif Problemi Üzerine: el-İhfâ mı? el-İhfâu'l-Lisânî mi? el-İzhâr mı? el-İzhâru'l-Lisânî mi?" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 11 (2007).
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim Tecvid ve Kıraat*. 18. bs. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020.
- Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-i'âne ulâ ma rifeti ba zı me ânî kelâmi Rabbine'l-Hakîmi'l-Habîr*. Kahire: Matbaa-i Emîriyye, 1285.